

TÜRKİYELİ KOMÜNİSTLERİN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DİL VE EĞİTİMİNDEKİ ETKİSİ

Mehmet AKPINAR*
Süleyman KÖKSAL**

ÖZ

19. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başlaması ve birçok bağımsız ülkenin ortaya çıktığı Balkanlarda önemli bir Türk nüfusu vardır. Bunlardan Türklerin en fazla olduğu bölge ülkelerinden Bulgaristan İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetlerin güdümüne girerek komünist rejimi seçmiştir. Türkiye'de komünizmden etkilenen bir kesimin de olduğu bu dönemde bazı Türkiyeli gençlerin Bulgaristan'a kaçtığı görülmüştür. Bu çalışmada Bulgaristan'a kaçan bu gençlerin Bulgaristan Komünist Partisi tarafından azınlık Türkleri eritmek için kullanılması ele alınırken istenilmeyen bir sonuçla eritmeye çalışılan azınlık Türklerin dil ve eğitimine katkı sağladıkları görülecektir.

Anahtar Sözcükler: Bulgaristan Türkleri, komünizm, eritme politikası, mülteci Türkler

THE INFLUENCE OF TURKISH COMMUNISTS ON THE LANGUAGE AND EDUCATION OF BULGARIAN TURKS

ABSTRACT

From the late 19th century onwards, Ottoman Empire began to disperse and many independent nations emerged from the Balkans, which had a considerable number of Turkish population. Of these nations, Bulgaria was one of the most Turkish-populated nations and was taken under the control of a communist regime at the end of the Second World War and thus, under the control of the Soviet Union. At that time there were some young men who were influenced by communism and a few of these Turkish communists took refugees in Bulgaria. In this paper, the efforts of the Bulgarian Communist Party to assimilate Turkish minority in Bulgaria by using these refugees were dealt with, but it was seen that as an unexpected result of these efforts, these refugees contributed to Bulgarian Turks' language and education.

Keywords: Bulgarian Turks, communism, assimilation policies, refugee Turks

* *Yrd. Doç. Dr.*, KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi, TRABZON.

** *Okt.* KTÜ Yabancı Diller Yüksekokulu/KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, TRABZON.

Giriş

Hazar'ın kuzeyinden gelen Türk boylarının bir kısmı 482 yılında Balkanlara yerleşti. Doğu Avrupa'nın ve Balkanların Türkçe konuşan ilk kabilesi olan ve Çuvaşça'ya benzer bir Türk lehçesi ile konuşan bu topluluk Bulgarlardı. Bizanslılarla zaman zaman mücadele edip güçlerini kabul ettirerek güçlü ve etkili bir devlet kurdular. Ancak zamanla bölgede yerleşik olan Slavlarla kaynaşp, Hıristiyanlık inancının etkisi altında kalmaları sonucu Türklüklerini kaybettiler.¹ Osmanlı Devleti'nin kurulmasından önce Anadolu'ya gelerek yerleşen Türk beyliklerinin akıncıları da Balkanların içlerine kadar gitmişler, hatta bölgeye yerleşmişlerdi. Osmanlı'nın batıya yönelik fetih ve iskân politikasının sonucunda Balkanlar tamamen Türk egemenliği altına girdi.² Beş asır süren Türk egemenliği süresince Anadolu'dan Balkanlara yoğun bir Türkmen akını oldu. Bunun sonucunda yeni yerleşim alanlarının oluşmasının yanı sıra birçok yerleşim alanının da geliştiği görüldü. Osmanlı'nın Balkanlarda zayıflamaya başlaması ve çözülme döneminde batılı devletler ve bölgede çok eskiden beri yerleşik olan Slavların politikaları ile çeşitli etnik ve dini kesimlerden oluşan Balkanların Osmanlı'dan kopma süeci başladı. Bağımsızlık mücadeleleri ve Osmanlı'nın toprak kayıpları Balkanlarda birçok yeni devletin ortaya çıkmasına sebep oldu. 19. yüzyıl sonlarına doğru Balkanlardan Anadolu'ya başlayan tersine göçlerle bu coğrafyadaki Türk nüfusunda azalma başlamış, geride kalanlar ise şiddetli baskılara maruz kalmıştır. Osmanlı döneminin sonlarına doğru Balkanlarda Türklere yönelik en etkili faaliyetlerde bulunan milletin Ruslar olduğu kabul edilen bir gerçektir. Ruslar, Osmanlı dağılmadan önce Balkan halkları arasında milliyetçilik duygularını öne çıkartmış ve bu alanda eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur.³ Ancak Evlad-ı Fatihan olarak adlandırılan Türkler yok edilememiştir. Bu dönemde Balkanlarda en fazla Türk nüfusunun olduğu ülke ise Bulgaristan'dır.⁴

Osmanlı yönetiminde beş asır hâkim unsur olan Türkler, Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri sonucunda yönetilen duruma düşmüştür. Zamanla Türklere yönelik baskılar artarak devam etmiş ve göç dalgalarıyla Anadolu'ya gitmeye zorlanmışlardır. Aynı dönemde Rusya ve Balkanlarda sosyalist faaliyetler de göze çarpmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşen 65 bin kadar Osmanlı askeriyle Rusya'da çeşitli ticari faaliyetlerde bulunan 5 bin kadar Türk'ün esir edilmesi ile bunlar arasında yürütülen

¹ Hasan Eren, "Bulgarlar ve Türk dili", *Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara 1992, s. 2.

² Ayrıntılı bilgi için Balkanların fethinin kronolojik olarak ele alındığı İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C: 1, İstanbul 1971 adlı esere bakılabilir.

³ John Murray, *A Handbook for Travellers in Turkey: Describing Constantinople, European Turkey, Asia Minor, Armenia, and Mesopotamia, With New Travelling Maps, And Plans*, Third edition, London 1854, s. 142, 143.

⁴ Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara 1992, s. 47.

sosyalist propaganda, bir süre sonra Türkiye’de etkisini göstermeye başlamıştır. Türk esirleri arasında komünizm fikrinden etkilenenler olduğu gibi karşı çıkanlar ve umduğunu bulamayanlar da vardı. Komünizmden etkilenen ve Anadolu’ya dönen Türkler, Anadolu’nun değişik bölgelerinde faaliyet içine girmişler ve sempatizan toplamışlardır.⁵

Bulgaristan’da kalan Türkler ise Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip ediyor ve Atatürk devrimlerini dikkatle izliyorlardı. Özellikle 1928 yılındaki Türkiye’de gerçekleştirilen Harf Devrimi, Bulgaristan Türkleri tarafından da kabul görmüş; Arap harfli Osmanlı alfabesi bırakılarak Latin alfabesine geçilmiştir. Bu durum Bulgar makamları tarafından olumlu karşılanmadığı gibi, sözkonusu uygulama, İslam dinine yönelik bir saldırı olarak gösterilip Latin Alfabesine karşı çıkmıştır. Buna karşın Türk aydınları ve muallimleri Latin Alfabesinde ısrar etmişlerdir. Bu bağlamda Türk Muallimler Cemiyeti 1928 yılında Lom’da yeni harfler ile eğitime devam kararı almışsa da Bulgaristan Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü’nün isteği ile hükümet bu kararı 4 yıl askıya almış⁶ ve bu karışıklık 1940’lara kadar sürmüştür.

Rusya’daki Ekim Devrimi’nin Bulgaristan’da etkili olması, Balkanlarda çok daha önceden başlayan sosyalist faaliyetlerle kendine yeterince zemin bulmuştu. Böylece Bulgaristan’da Rusya’nın etkisiyle sosyalist bir altyapı oluşmuş ve Faşist Bulgar yönetimine karşı yıllarca süren eylemler yapılmıştır. Bu eylemlerde Bulgaristan Türklerinden bazı sosyalist eylemciler de göze çarpmaktadır. Aralarında İbrahim Tatarlı,⁷ Hüseyin Mutkof, Ahmet Tatarof, Adil Derviş⁸ gibi komünizm dönemine, hatta komünizm sonrası döneme damga vuran Türkler vardır.

Komünist faaliyetlerden etkilenen ve Anadolu’yu da kurtararak ezilen halklara çare olmak isteyen bazı Türk gençleri de bu maksatla 9 Eylül 1944 tarihinde sosyalist yönetimi tercih eden Bulgaristan’a kaçmıştır. Türkiye’den Bulgaristan’a kaçan sosyalist mülteciler, Bulgaristan Komünist Partisi tarafından propaganda amaçlı kullanılmıştır. Ancak Bulgaristan Komünist Partisi’nin öngöremediği bir gelişme meydana gelmiş, mülteci Türkler bir şekilde Bulgaristan Türklerinin eğitimine ve Bulgaristan Türkçesine katkıda bulunmuşlardır.

Komünizm Döneminde Bulgaristan Türkleri

İkinci Dünya Savaşı’nın başlarında Almanlarla Bulgarlar aynı safta mücadele ettiler. Savaşın sonlarına doğru, Bulgaristan’da daha önceden oluşturulan sosyalist düşüncedeki alt yapının desteği ve Rusların karşı

⁵ Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası’nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara 1997, s. 42-49.

⁶ İbrahim Yalınov, “20’li ve 30’lu Yıllarda Bulgaristan Türkleri Arasında Reform Hareketi”, Nimetullah Hafız (Haz.), *I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri 28-30 Eylül 2001 Prizren*, Prizren 2006, s. 113.

⁷ Ahmet Şerif Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, Ankara 1990, s. 218.

⁸ “Sayın Okuyucular”, *Yeni Hayat Dergisi*, S: 1, Sofya 1954, s. 1.

saldırıları sonucu üstünlüğü elde etmesiyle 9 Eylül 1944 tarihinde Rus orduları Bulgaristan'a girmiştir. Bu tarih hem Bulgaristan, hem de Bulgaristan Türkleri için önemli bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sosyalistler halklara özgürlük ve eşitlik vaatleriyle işbaşına gelmiştir. Böylece Türkler, Faşist Bulgar hükümetleri zamanındaki gibi ezilmeyecekler ve eşit yurttaşlar olarak haklarını alacaklardı. Türk azınlık için dini inancın yanı sıra Türkçe ve eğitim, hayatı önem taşımaktaydı. 1950'li yılların ortalarına kadar Türkler adına yapılan eğitim ve kültür faaliyetleri oldukça etkili ve olumlu bir seyrinde geçmiştir.⁹ Bu dönemde Türklerin ilköğretimden üniversiteye kadar her alanda eğitim aldıkları görülmektedir.

Gerçekte Balkanlarda yaşayanların, Osmanlı döneminden beri Anadolu'ya göre eğitim seviyesinin yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'den Bulgaristan'a iltica eden Mülteci Türkler tarafından eğitim hayatındaki olumsuzluklar Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) aracılığıyla gündeme taşınmıştır. Hiç kuşku yok ki bu gelişme, azınlık Türklerin sosyalizme sahip çıkma noktasında önemli bir işlev görmesini de amaçlamaktaydı.¹⁰

Sosyalist hareketler az da olsa Osmanlı'nın son dönemlerinde ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yoksul Anadolu insanının eğitim alan bazı kesimleri arasında; genellikle de öğretmenler vasıtasıyla etkisini göstermiştir. Bu düşüncelerden etkilenen gençlerden biri de Sabahattin Ali olup, Bulgaristan'a geçme girişiminde bulunduğu sırada sınırda öldürülmüştür. Sabahattin Ali'nin şüpheli ölümü Bulgaristan Komünist Partisi yayınlarıyla Türklere yönelik propagandalarda kullanılmaya başlanmıştır. Sabahaddin Ali'nin "Bir Konferans"¹¹ ve "Ayran" adlı hikâyelerinden birer bölüm,¹² o günlerde Türk azınlığa yönelik olarak "Yeni Işık" gazetesinde yayınlanmıştır.

Sabahattin Ali'nin ölümü, Bulgaristan yönetimi tarafından sıklıkla kullanılan bir figür haline gelerek gazetelerde Sabahattin Ali'nin eserlerinden örnekler ve dizi yazıları, gazete nüshalarında sıklıkla yer almaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'de yayınlanan sosyalist düşünürlerin eserlerinden alıntılar da komünizmin ilk yıllarından itibaren Bulgaristan'daki yayınlarda sürekli işlenmiştir. Bulgaristan yönetiminin bu politikası daha sonraki yıllarda da devam etmiş, Türkiye'deki sosyalist düşünürlerin eserlerinin yayınlanması sürdürülmüştür. Böylece Bulgaristan Komünist Partisi, belki komünizmin ilk yıllarındaki esnek politikasından belki de farkında olmadan Bulgaristan Türklerinin Türkiye Türkçesi ile bağlarını yakınlaştırmıştır. Nitekim Bulgaristan Komünist partisinin Türkçe yayınlarda, üzerinden uzun yıllar

⁹ İbrahim Tatarlı, *Bulgaristan'da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatının Bazı Ana Sorunları, Türk Varlığı, Etütler Kitap I*, Sofya 2003, s. 59.

¹⁰ Ziya Yamaç, "Çorlunun Bir Köyünde", *Halk Gençliği Gazetesi*, 5 Temmuz 1956, s. 3.

¹¹ *Yeni Işık Gazetesi*, 28 Ocak 1949, s. 4.

¹² *Yeni Işık Gazetesi*, 7 Mart 1949, s. 3.

geçmiş olmasına rağmen Türkiye Komünist Partisi (TKP)'nin kurucusu Mustafa Suphi'nin 28/29 Ocak 1921 gecesinde Trabzon'da öldürülmesini de propaganda unsuru olarak sıklıkla kullanmaya başlamıştır. Hem Suphi'nin, hem de Sabahattin Ali'nin ölümü hakkında yazılan yazılarda “Türkiye’de düşünce özgürlüğü yok.” mesajı verilmekte ve insanların şüpheli bir şekilde öldürüldüğü anlayışı yansıtılmaktadır. Aynı günlerde Türkiye’de hapis yatmakta olan Nazım Hikmet üzerinden de bu propaganda eylemi sürdürülmekte ve onun eserlerinden örnekler de Bulgaristan Türkleriyle paylaşılmaktadır.¹³ Nazım Hikmet, Bulgaristan Türkleri için çok önemli bir simge konumundadır. Bu nedenle Nazım Hikmet figürü sürekli gündemde tutularak onun tutuklanmasıyla ilgili Bulgaristan’da verilen tepkiler komünist basın organlarında yer almaktadır. O kadar ki Nazım’ın yaşlı annesinin de açlık grevine gittiği ve sokak sokak yardım istediği belirtilmektedir. Basın üzerinden yapılan bu propaganda karşılık bulmuş, Momçilgrad (Mestanlı)’da toplantı yapan ve sayıları 400-500 civarındaki kadınlı erkekli Türklerden oluşan bir grup, Nazım Hikmet’i desteklemek için Sofya’da kurulan bir komiteye telgraf çekmiştir. Toplantıda söylenen şarkılar ve Türk Okulu öğrencileri tarafından okunan Nazım’ın şiirleri ilgiyle dinlenmiştir.¹⁴

10 Nisan 1950 tarihli “Yeni Işık” gazetesinde tamamı Sabahattin Ali ile ilgili haberlerle dolu bir sayfa göze çarpmaktadır. Haber başlıkları; “Sanat-kâr ve Mücadeleci Saba-haddin Ali”, “Sabahaddin Ali’yi Öldürtenlerin Açıklamaları”, “Sabahaddin Ali Hakkında” şeklindedir. Haberlerde Sabahattin Ali’nin özgeçmişi hakkında ayrıntılı bilgi de verilmektedir. Sabahattin Ali cinayetinin de Türk hükümetinin sağ kolu olan Milli Emniyet tarafından işlendiği belirtilmektedir.¹⁵ Sabahattin Ali’nin sosyalist düşüncede olması ve bu yüzden öldürülmesi, Bulgaristan Komünist Partisi tarafından önemli bir propaganda unsuru olarak kullanılmıştır.

Bulgaristan’da komünist rejimin işbaşına gelmesiyle birlikte Türkiye’den Bulgaristan’a kaçan ve sosyalizmi tam anlamıyla yaşamak isteyen idealist gençler, ilk günlerin sıkıntılı dönemini atlattıktan sonra bir mülteci grubu oluşturmaya başlamıştır. Bu mülteci Türkler arasında en fazla göze çarpanlar Osman Rauf Alper, Halil Gürsoy, Tuğrul Deliorman, Halis Okan, Ziya Yamaç, Fahri Erdinç, Bilal Şen ile Bulgaristan’a ziyaretlerde bulunan Nazım Hikmet, Zeki Baştımaz, Laz İsmail veya Marat İakabıyla bilinen İsmail Bilen’dir. Bunların yanı sıra Türkiye’den onlarca kişi de farklı yollarla Bulgaristan’a gelmiştir. Bunların bazıları uyum sağlayamayarak geri dönmüş veya Avrupa ülkelerine gitmişlerdir. Mülteci Türkler, Bulgaristan Türklerinin sosyalizme kazandırılması için bir yandan yoğun çaba sarf etmeye, öte yandan

¹³ “Nazım Hikmet’i Ölümünden Kurtarınız”, *Yeni Işık Gazetesi*, 21 Ocak 1950, s. 1; “Mustafa Suphi’yi Anıyoruz”, *Yeni Işık Gazetesi*, 21 Ocak 1950, s. 1.

¹⁴ “Nazım Hikmet Tehlikede”, *Yeni Işık Gazetesi*, 23 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁵ *Yeni Işık Gazetesi*, 10 Nisan 1950, s. 3.

da kendilerini sosyalizm konusunda yetiştirmek için eğitim almaya başlamışlardır. Bu çabaya, sık sık Bulgaristan'a gelen Türkiye'deki ünlü sosyalist düşünürler de katkı sağlamışlar, Bulgaristan Türklerinin eğitim ve dilini kullanmaları için çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda Mülteci Türklerin ve yolu Bulgaristan'a düşen sosyalist düşünürlerin, Bulgaristan Komünist Partisi tarafından etkili biçimde kullanıldığı söylenebilir. Mülteci Türkler Türkiye Türkçesine daha hâkim oldukları için BKP'nin Bulgaristan Türklerine yönelik yayın organlarında işe başladılar. Bu yayınlarda hem Türkiye'ye yönelik eleştiriler yapılmakta, hem de şiddetle sosyalizm savunulmaktadır. Bu sayede bir yandan Türkiye'deki düşünürlerin haberleri yayınlıyor, öte yandan sosyalist düşünceye vurgu yapıyordu.

1950-51 Göçü'nün yaşandığı bu günlerde sözkonusu yayınların da etkisiyle Bulgaristan ile Türkiye arasında gerginlikler had safhadaydı. Bu ortamda BKP tarafından görev verilen mülteci Türkler tarafından basın-yayın organlarında Türkiye'ye yönelik yeni bir kampanya başlatılmıştı. Bu bağlamda Fahri Erdiñ'in "Domuz Arabası"¹⁶ ve Ziya Yamaç'ın "Kilit" adlı hikâyesinden bölümler de aynı günlerde gazete sayfalarına taşınmıştı.¹⁷ 1950-51 Göçü ile ilgili olarak Türk diplomatlarına yönelik bir yazı kaleme alan mülteci Türklerden Tuğrul Deliorman, Türkiye'yi şiddetle eleştirmiştir.¹⁸ Öte yandan Türkiye'deki yayınlar da günlük olarak takip edilmekte, özellikle iktidara muhalif basın ve düşünürlerin yazıları Bulgaristan Türklerine abartılarak aktarılmaktadır.

Mülteci Türkler, dönemlerinin eğitimli kişileri idi. Ziya Yamaç, Fahri Erdiñ, Tuğrul Deliorman Balıkesir Öğretmen Okulu'nu bitirip Bulgaristan'a kaçan komünistlerdendi. Bu eğitimli mülteci Türklerin da aracılığıyla Bulgaristan Türklerinin gözü hep Anadolu'ya yönelmişti. "Türkiye" sözü, Bulgaristan Türkleri arasında Mekke, Kâbe ayarında görülmeğe olup çok kutsal bir konumdaydı.¹⁹ Bu sevgi ise Bulgaristan Türklerinin Anadolu kaynaklı her bilgiye ilgi duymasına sebep oluyordu. Bu yüzden içerikleri ne olursa olsun Türkiye'den gelen herkese muhabbetle bakıyor, yazılarını aşk ve şevkle okuyorlardı.

Mahmut Makal'ın "Bizim Köy" adlı kitabının yayınlanmasının önemine dikkat çekilen bir yazıda, eserde anlatılan Türkiye gerçeklerinin, Bulgaristan'da yayın yapan "Yeni Işık" gazetesinin sayfalarında her zaman yer alan haberleri teyit ettiği vurgulanmaktaydı. Kitabın Türkiye'de 3. baskısının da yapıldığı belirtilen yazıda, böyle bir rağbetin daha önce görülmediği de vurgulanmaktadır. Haberde, Sovyetler Birliği'nde yayınlanan "Yeni Zamanlar" dergisi ve

¹⁶ Fahri Erdiñ, "Domuz Arabası", *Yeni Işık Gazetesi*, 18 Şubat 1950, s. 3.

¹⁷ Ziya Yamaç, "Kilit", *Yeni Işık Gazetesi*, 26 Şubat 1950, s. 3.

¹⁸ Tuğrul Deliorman, "Türkiye halkının tertemiz adımı lekeliyen rezil sınıf", *Yeni Işık Gazetesi*, 18 Şubat 1950, s. 1.

¹⁹ Sabri Tata, *Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası*, İstanbul 1993, s. 54.

“Pravda” gazetesinin de Makal’ın “Bizim Köy” kitabının bazı bölümlerini yayınladığı ve yazarla ilgili bilgiler verdiği belirtilmektedir. Böylece Türkiye’de muhalif olarak bilinen bir yazarın komünist dünyada gördüğü ilgiye işaret edilmektedir. Konu yalnızca Türkçe yayın yapan matbuatta değil Bulgarca yayın yapan basın organlarınca da yakından takip edilmekteydi. Nitekim BKP’nin yayın organı olan ve Bulgarca yayımlanan “Rabotniçesko Delo” gazetesi 9-11 Ağustos 1950 tarihli sayılarında Makal’ın aynı kitabından alıntılar yaparak yayınlamıştır. Hiç kuşku yok ki burada da Türkiye köylülerinin sefil hayatı ve içinde bulunduğu zor şartlar dile getirilerek²⁰ Makal’ın eseri, Türkiye aleyhinde propaganda malzemesi yapılmıştır.

Komünist rejim Türklere sempatik görünmek ve onları kazanmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Türk bölgelerine Nazım Hikmet, Sabahattin Ali ve Mustafa Suphi adlarını taşıyan okuma evleri açılmıştır. Türkiye’deki yazarların kitaplarının yer aldığı bu merkezlerde Türklerin okumaları teşvik edilmiştir.²¹

Bulgaristan’da komünist rejimin ilk yıllarında Türklere karşı hoşgörülü ve haklarını vaat eden bir anlayış göze çarpmaktadır. Eğitim seferberliği bağlamında Türklere yönelik ve Türkçe olarak yayımlanan gazete, dergi, kitap gibi eğitim amaçlı yayınlar sıklıkla göze çarpmaktadır. Nitekim 1950’li yıllarda Türk okullarının sayısı 1145 idi ve hepsinde dersler Türkçeydi. Yaklaşık 2 bin Türk üniversite tahsili görüyordu. Bulgaristan Komünist Partisi tedrici olarak Türklere haklarını vermiş ve eğitim seviyesini yükseltmişti.²² Ancak bir süre sonra rejim, Türklerin eğitim seviyelerinin yükselmesiyle sosyalizme kazandırılmasının eşgüdümlü olmadıklarını görmüş ve Türk kültürünü, inancını, yaşantısını değiştirmeye yönelik hamleler planlamaya başlamıştır. Bu maksatla, Türkler için en önemli unsur olan din, dil ve yaşam tarzları değiştirilmeye çalışılacak, Türklere yönelik baskılar artmaya başlayacaktır.

Türkiyeli sosyalistlerin Bulgaristan Türklerine yönelik Türkçe yayınlarda yer alması, Türklerin bu yayınlara ilgi göstermesi, mülteci Türklerin de yazılarıyla destek vermeleri Bulgaristan Komünist Partisi’nin arzuladığı şekilde olmaktadır. Buna karşın yönetim tarafından belki de geç fark edilen bir gerçek, mülteci Türklerin “Türkiye Türkçesi” ile yazıyor olmasıydı. Başka bir ifadeyle Bulgaristan Türkleri Türkiye Türkçesinden kopmayarak bağlantılarını bu alanda devam ettiriyorlardı. Bu durum sonradan parti yöneticilerinin dikkatini çekmiş olmalıdır ki Türkçe ile ilgili kurumların başına Bulgarlar getirilmeye başlanmış ve yerel Türkçe ağızlarla yazılar yayınlanması istenmiştir. O kadar ki Türkiye Türkçesine giren batı dillerinden geçme bazı kelimeler Bulgaristan Türkçesinde Slav dillerindeki şekliyle kullanıldığı için bu şekilde

²⁰ “Bir Köy Öğretmeninin Anadolu’ya dair notları”, *Yeni Işık Gazetesi*, 19 Ağustos 1950, s. 4.

²¹ Selman Ahmet, “Plovdiv Nazım Hikmet Okuma Evinde” *Yeni Işık Gazetesi*, 3 Ekim 1957, s. 4.

²² Ali Derviş, “Bulgaristan Türkleri’nin ‘Lâle devri’ (1)”, *Bulgaria Zaman Gazetesi*, 26-31 Ekim 2002, s. 7.

okuyucuya verilmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Yayınlar bu örneklerle doludur. “Delegasyon, delegat²³, konserva,²⁴ partiya, komitet,²⁵ Traktor, traktorist,²⁶ ikonomika”²⁷ gibi kelimeler, Bulgaristan Türkleri ve mülteci Türklerin büyük kesimi tarafından olumsuz karşılanmıştır. Komünist partisinin yetkilileri Bulgaristan Türkçesine batılı dillerden giren “parti, enstitü, komite” gibi kelimelerin “partiya, institut, komitet” olarak kullanılmasını istemiş, üstelik mülteci Türklerin buna müdahale etmesini de gereksiz bulmuştur.²⁸

Mülteci Türklerden Fahri Erdiñ sadece tercüme işiyle uğraşmıyor, şiir ve hikâye yazıyor, Türkçe okul kitaplarının yazarları arasında yer alıyor, bazı kısa filmlerin çevirisini de yapıyordu.²⁹ Ziya Yamaç, Fransızca ve Romence de biliyordu. Fahri Erdiñ ve arkadaşları imla konularında zaman zaman tartışıyorlar bazı kelimelerin yazılmasına dair farklı görüşler ileri sürüyorlardı. Bulgaristan Türkçesine kazandıracakları kelimeleri en iyi şekilde kullanarak yansıtmaya çalışıyorlardı.³⁰

Bulgaristan Türklerine yönelik gelişmelerde, Türklerin istenilen ölçüde asimile edilememesi, rejimin gerçek niyetini de açıkça göstermesine neden olmuştur. Zira rejim, Türkçe ve Türklerin eğitimini tamamen kontrol altında tutmak istiyordu. Mülteci komünistler “Türkçe Kitaplar” servisinde güzel Türkçeleriyle birçok çeviriye imza atıyordu. Bu arada partinin bir dediğini iki etmeyen Türkler de vardı. Bunlardan Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi azınlıklar şubesinde Ali Rafiev, Türkiye ile aynı ağızda kullanılan Türkçeye karşı gelenlerden biriydi. Bulgaristan Türkleri arasında nerdeyse en etkili isim olan Ali Rafiev, Bulgaristan’da sosyalist bir Türk diline ihtiyaç olduğunu belirterek Bulgaristan’a özgü bir Türkçe kullanılmasında ısrar ediyordu.³¹ Ali Rafiev Razgradlıydı ve Deliorman Türkçe ağzını temel alan bir dil peşindeydi. Zira Razgrad’ın Türkçe ağzında Bulgarca kelimeler oldukça fazlaydı. Ali Rafiev düşüncesini hayata geçirmek için konumunu da kullanıyordu.

Bu tarihler üniversitede Türk Filolojisi ve Türk Pedagojisi bölümlerinin açıldığı dönemlerdi. Sofya’ya üniversite tahsiline gelen Türk gençleri Türkiye ile bağlantı kuruyorlar ve kitap istiyorlardı. Hatta Türkiye Türkçesindeki değişiklikleri de öğrenip şiirlerine yansıtanlar olmuştu. “Bütün” kelimesi yerine “tüm”, “şüphe” yerine “kuşku” kelimelerini kullanmaya başlamışlardı. Türk gençleri, Fahri Erdiñ’in bile beğendiği bu şiirlerin dilini, bazı Bulga-

²³ *Yeni Işık Gazetesi*, 11 Haziran 1960, s. 3.

²⁴ *Yeni Işık Gazetesi*, 27 Ekim 1963, s. 1.

²⁵ *Halk Gençliği Gazetesi*, 12 Aralık 1952, s. 1.

²⁶ *Yeni Işık Gazetesi*, 4 Yuli 1961, s. 1.

²⁷ *Yeni Işık Gazetesi*, 7 Şubat 1961, s. 3.

²⁸ Fahri Erdiñ, *Kardeş Evi*, İstanbul 2007, s. 156.

²⁹ Tata, *a.g.e.*, s. 83.

³⁰ Tata, *a.g.e.*, s. 64.

³¹ Kemal Anadol, *Karşıyaka Memleket*, İstanbul 1998, s. 282.

ristan sosyalist aydınlarının niçin beğenmediklerini anlamakta güçlük çekiyorlardı. Toplantılarda, sohbetlerde, konuşmalarda parti yetkilileri “Bizim şairlerimiz çift sürenler, çapa kazanlardır, başka yerlerden (Türkiye’den) gelenler değildir” diyerek onlara mesaj veriyorlardı. Mülteci komünistlerden Tuğrul Deliorman da Türk gençlerine Hüseyin Rahmi’yi, Reşat Nuri’yi okumalarını tavsiye ediyordu.³²

Todor Jivkov’un 1950’li yılların ortalarından itibaren başa geçmesiyle Türklere karşı yeni bir politikanın uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Nitekim 1959’da Türk liseleri kapatılmış, daha sonra da ilk ve ortaokullarda Türkçenin okutulması kaldırılmıştır.³³ 1960’lara geldiğinde komünist partisi gerçek niyetini açıkça ortaya koymuştur. Artık azınlıklara ve farklı dine hoşgörülü yaklaşım ilk yıllarda kalmıştı. Ateizm propagandaları yapılıyor ve Türklerin sistem içinde eritilmesi için her yola başvuruluyordu. Bu değişimi Bulgaristan Türk aydınlarından Ali Derviş şöyle değerlendirmektedir:

“1956 yılından sonra politika değişti ve çeşitli yalanlarla Türklere verilen haklar birer birer alınmaya başladı. Lale devri bitmişti”.³⁴

Bulgaristan Türklerinin komünizm dönemindeki tarihi seyrine bakıldığında Bulgaristan Komünist Partisi’nin baştan beri Türkçeye veya Türklerin eğitimine yönelik olumlu bir tavır içinde olmadığı anlaşılmaktadır. Sosyalist sisteme entegre edilemeyen Türklerin eritilmesi zordu. Bunun için eğitimle yapılması planlanan uygulamalarda Türkçeye ve eğitime yönelik karışık ve anlaşılmasız yöntemlerle konunun uzmanı olmayanların veya tecrübesi olmayan kişilerin görevlendirilmeleriyle Türk eğitiminde içinden çıkılmaz bir yola girilmiştir. Halk Eğitimi Yayınevi’nin Türkçe okul kitapları sektöründe iki redaksiyon grubu vardı. Birisi “Edebiyat ve Tarih Kitapları” diğeri ise “Fizik ve Matematik” idi. Burada editörlük yapanlar iyi ya da kötü Türkçe bilen Bulgarlardı. Bunların hiçbirinin, ne öğrencilerle ne de Türk okullarıyla ilgileri yoktu. İlkokul ve ortaokul kitapları bu kişilerin yarım yamalak Türkçeleriyle hazırlanıyordu. Bu bölüme Türkiye’den Bulgaristan’a kaçan Fatin Başakıncı ile İsmail Özdemir alındı ve redakte işleri bu ikisine verildi.³⁵ İsmail Özdemir ve Fatin Başakıncı Türkiye Türkçesi için çalıştılar daha sonra da Türkiye’ye döndüler. Bir başka mülteci olan Hüseyin Karasan da Türkiye Türkçesi için mücadele etti. Ancak Fahri Erdiç bu mücadelede oldukça pasif kaldı.³⁶

³² Tata, *a.g.e.*, s. 55-57.

³³ İbrahim Tatarlı, *İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları*, Sofya 2009, s. 332.

³⁴ Ali Derviş, “Bulgaristan Türkleri’nin ‘Lâle devri’ (1)”, *Bulgaria Zaman Gazetesi*, 26-31 Ekim 2002, s. 7.

³⁵ Tata, *a.g.e.*, s. 110, 111.

³⁶ Osman Rauf Alper, *Mülteci Komünist*, İstanbul 1999, s.205.

Nazım Hikmet 1951 Haziran ayında Türkiye’den kaçıp Romanya üzerinden Moskova’ya gittikten sonra, aynı yılın sonbaharında Bulgaristan’a gelmiş ve Türk bölgelerini gezmişti. Nazım Hikmet burada, kendisini şiirleriyle karşılayanlara hitaben Türkiye’yi eleştiren konuşmalar yapmıştı.³⁷ Nazım’ın bu tutumu Bulgaristan Türkleri tarafından hoş karşılanmamış olmalıdır ki 1957 yılında tekrar geldiği Bulgaristan’da Türklerden önceki ilgiyi göremedi. Buna karşın 1951 yılına göre fikir ve davranışlarında da değişiklikler olmuştu. Zira o, görüştüğü Türklerle “Sakın dilinizi unutmayın” diye tavsiyelerde bulunuyordu.³⁸

Bulgaristan Türkleriyle ilgilenen yetkili makamlara, eğitimle ilgili eleştiriler geldiğinde problemlerin çözüleceği belirtilmekte, çeşitli zamanlarda toplantılar da düzenlenmekteydi. Bu toplantılardan birinde Türkçe ders kitaplarının iyileştirilmesiyle ilgili problemler ele alınarak, ders kitaplarının seviyelerinin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı belirlenmişti. Bu toplantıda, Sabahattin Ali’nin “Hapishane Şarkısı” adlı şiirinin kitaplarda yer alması tavsiye edildiği gibi “Çalıkuşu” romanından da çocuklarla ilgili bir parçanın okul kitaplarında yer almasının iyi olacağı belirtildi. Yaşar Kemal’in “İnce Memet” ve Fakir Baykurt’un “Onuncu Köy” romanlarının derslerde 2 saat olarak okutulması için ders saatlerinin iyi ayarlanması gerektiği üzerinde duruldu. Ayrıca, bazı şiirlerin ise öğretmenlere bile zor geldiği, toplantıda vurgulanan hususlar arasındaydı.³⁹

Bulgaristan Türkleri mültecilerin sadece gazete, dergi ve kitaplardaki yazılarını okumakla kalmıyor, aynı zamanda radyo yayınlarındaki programlarını da dinliyordu. TKP üyesi Osman Rauf Alper Türkiye’den gelen 4-5 gazeteyi sınırlı da olsa radyoda dinleyicilere okuyordu. 1960’ların başlarında yayını devam eden bu programda Osman Rauf Alper’in çalışması istenmedi. Zira komünist rejimde itiraz hakkı yoktu.⁴⁰

Türkçe, giderek yok edilmeye başlanmıştı. Gazeteler kapatılıyor, kitaplar yasaklanıyor, yeni kitap baskıları engelleniyordu. Türkçe oyunlar sergilenen tiyatrolar da kapatılmıştı. Halklara eşitlik vaat eden komünist lider Todor Jivkov “Türkler şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da kendi dilini konuşacak, kendi dilinde eserler verecek, kendi türkülerini söyleyecek.” demesine rağmen geline nokta sosyalizm, Bulgaristan Türk azınlığı için bir cehenneme dönüşmüştü.⁴¹

Çeviri işlerinde çalışan Bulgaristan Türkleri ise Bulgarcanın etkisinde kalıyorlardı. Ancak Türk mülteciler bu duruma müdahale ediyor ve yardımcı olmaya çalışıyorlardı. Türkçü olanlar Türkçe konusunda daha titiz davranırken

³⁷ “Nazım Hikmet Halkımız Arasında”, *Yeni Işık Gazetesi*, 17 Eylül 1951, s. 4.

³⁸ Tata, *a.g.e.*, s. 20.

³⁹ Selim Bilalof, “Türkçe Okul Kitapları İyileştirilmeli”, *Yeni Işık Gazetesi*, 23 Haziran 1966, s. 4.

⁴⁰ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 206, 207.

⁴¹ Şerefli, *Türk Doğduk Türk Öldük*, s. 138.

Ali Rafiev ekibi bundan rahatsızlık duyuyordu. Rafiev'in yardımcısı Dimitır Genov "Türk halkı traktor, kino, partiya diyor. Niçin onların konuştuğu gibi yazmıyorsunuz" diyerek "Yeni Işık" gazetesini örnek gösterip uyarılarda bulunuyordu.⁴²

Türkçe kitaplara müdahale sıkça görülmeye başlanmış, Türkçe noktalama işaretleri ve büyük harflerin Bulgarcadaki gibi kullanılması talimatları verilmişti. Dimitır Genov adlı Bulgar yetkili bu durumu, "500 yıl boyunca Bulgarlar Türkçeden kelime aldı, şimdi de Türkler Bulgarcadan alacak." Şeklinde ifade ediyordu. Tam anlamıyla Türkçeyi bilmeyen ve uzman olarak görevlendirilen yetkililer "sosyalist terim", "mahalli Türkçe" diyerek Türk dilini bozmaya çalışıyorlardı. İlerleyen yıllarda daha da ileri gidilerek Bulgaristan Türklerinin dillerinin farklı olduğu ve Türkiye Türkleri ile ilgilerinin olmadığı söylenecektir.⁴³ Türkçe gazete ve dergilerin sayfalarında başlangıçta tek tük çıkan Bulgarca yazılar, giderek Türkçe'ye göre daha fazla yer almaya başlamıştı. 1970'lere gelindiğinde Türkçe ve Türklerin eğitimi sonlandırılma noktasına gelmiş, Türkçe basılan eserlerin sayıları oldukça azalmıştı.⁴⁴

Bu arada rejim tarafından Türklere yönelik bas-kılar giderek artmış ve 1965 yılında Çingene ilan edilen bazı Türklerin isimleri değiştirilmiştir. 1972-73 yıllarında da silah zoruyla Rodoplardaki Müslümanların isimleri değiştirilmiştir.⁴⁵ Mülteci Türklerin Bulgaristan Türkleri ile aralarında sınırlı bir mesafe vardı ve sadece Sofya'daki bazı Bulgaristan Türk aydınları ile görüşebiliyorlardı. Osman Rauf Alper gibi bazı mülteciler bunu pek önemsemiyordu ama Türk bölgelerine gitmeleri istenmiyor, gidenlere de mutlaka birkaç refakatçi eşliğinde ve yalnızca belli yer-

DİKKAT, DİKKAT, DİKKATI!	
1. Ali, S. - İsmailin peşin	7.50
2. Ali, S. - Hükümet	4.75
3. Bırcak, N. - Narmın süni	13.50
4. Bırcak, N. - Benim meclisim	6.50
5. Bulgar, A. - Aşk yıldı	6.50
6. " - " - Aşk aşınmış	7.40
7. " - " - Bulgar halkı meclisi	1.65
8. Vaygova, F. - Benim süni	4.25
9. Vaygova, F. - Aramız yıldı	4.25
10. Vaygova, M. - Tahit	4.10
11. Vaygova, M. - Benim süni	2.50
12. Vaygova, M. - Hükümet	3.90
13. " - " - Bulgar süni meclisi	4.15
14. Gök, M. - Çoraklık	4.80
15. Gök, M. - Seçim hakkı	6.65
16. Gök, M. - An	7.85
17. Gök, M. - Benim süni meclisi	3.15
18. Dündar, B. - Narmın süni Bulgaristan	2.50
19. Erdiç, F. - İsmail	1.95
20. Erdiç, F. - An	4.20
21. " - " - Bulgar süni meclisi	4.20
22. " - " - Çoraklık	7.80
23. Bektaş, E. - Adı Derin	1.60
24. Karahönel, H. - Saz meclisi	4.70
25. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	6.05
26. Karahönel, H. - An	4.25
27. " - " - Çoraklık	2.70
28. " - " - Çoraklık	1.70
29. Karahönel, H. - Bulgar süni meclisi	5.00
30. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	7.45
31. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.90
32. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	14.40
33. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	3.70
34. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	3.70
35. Nuretdin, B. - Bulgar süni meclisi	1.70
36. " - " - Bulgar süni meclisi	1.70
37. Nuri, B. - Çoraklık	2.70
38. " - " - Yeni meclis	1.70
39. Polat, B. - Bulgar süni meclisi	1.70
40. " - " - Benim süni meclisi	1.70
41. " - " - Bulgar süni meclisi	1.70
42. Rahim, M. - İsmailin süni meclisi	1.70
43. Stepanof, L. - Mehmet Süni	1.70
44. Stepanof, L. - Bulgaristan süni meclisi	1.70
45. " - " - Bulgar süni meclisi	1.70
46. " - " - Bulgar süni meclisi	1.70
47. Sertel, S. - Dime süni meclisi	1.70
48. " - " - Türk süni meclisi	1.70
49. " - " - İsmailin süni meclisi	1.70
50. " - " - İsmailin süni meclisi	1.70
51. İsmailin süni meclisi	1.70
52. Truf-Celmermanof - Müni süni meclisi	1.70
53. Çetel, A. - Seçim hakkı	1.70
54. Yavaş, Z. - Mehmet Süni	1.70
55. Hüpa, V. - Çoraklık	1.70
56. Sabiha Sertel - Truf Süni	1.70
ÇOCUK VE GENÇLİK KİTAPLARI	
1. Anadol, T. - Ben süni meclisi	1.70
2. Anadol, T. - Benim süni meclisi	1.70
3. Vaygova, F. - Çoraklık süni meclisi	1.70
4. Gök, M. - Bulgar süni meclisi	1.70
5. Deli, D. - Bulgar süni meclisi	1.70
6. " - " - Çoraklık süni meclisi	1.70
7. " - " - Çoraklık süni meclisi	1.70
8. Elm Fain - Çoraklık süni meclisi	1.70
9. " - " - Çoraklık süni meclisi	1.70
10. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
11. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
12. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
13. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
14. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
15. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
16. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
17. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
18. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
19. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70
20. Karahönel, H. - Benim süni meclisi	1.70

⁴² Tata a.g.e., s. 82.

⁴³ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 205.

⁴⁴ Müzeyyen Buttancı, "Bulgaristan Türk Edebiyatı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 6, S: 2, içinde (27-45), Aralık 2005, s. 34.

⁴⁵ İbrahim Tatarlı, *İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları*, s.340.

lere gitmek kaydıyla izin veriliyordu. Gazeteci olmasına rağmen tanklarla isim değiştirmelerin yaşandığı 1970 başlarındaki gelişmeleri sonradan tiyatrocu bir Pomak Türkünden duyan mülteci komünist Osman Rauf Alper şaşkınlığını gizleyememiş ve inandığı davaya şüpheyle bakmaya başlamıştı.⁴⁶

TKP'liler arasında sürekli tartışmalar yaşanıyor. Birbirini çekeme- mezlik, suçlamalar, şikâyetlerin ardı arkası kesilmiyordu. İnanırları dava uğruna memleketlerini terk eden ve sosyalizmi daha iyi öğrenerek insanlığa hizmeti gaye edinenler bu maksatla geldikleri Bulgaristan'daki mülteci komünistlerden Tuğrul Deliorman, burada yaşanan durumu anlatmak üzere Osman Rauf Alper'e "Mülteci, uşak demektir" ifadesini kullanmıştı. Zira mültecilerin bu durumu kabullenmekten başka çareleri de yoktu. Aksi halde yaşama şansları zora girecekti. Rejimin uşaklığını yapmaktan başka çareleri yoktu.⁴⁷ Komünist rejim baskılarını artırmış ve Türkleri tamamen eritme hesapları içine girmişti. Osman Rauf Alper, Türkçeyi bozma girişimleriyle ilgili olarak Fahri Erdiç'in Kardeş Evi'nde parti kelimesinin "partiye" şeklinde yazılmasına karşı çıktığını söylediğini, ancak bunun gerçeği ifade etmediğini belirtmiştir. Alper'e göre Fahri Erdiç, "partinin (BKP) emrine karşı çıkılmayacağını ve boynunun kıldan ince" olduğunu belirterek onun düşünenlere karşı çıkmıştır.⁴⁸ Uygulanan bu politikalar sonunda bir süre sonra Bulgarca, etkili bir şekilde Türkçe kelimelerin yerini almıştı. Bu değişimin açık göstergesi, 1970'li yıllarda "Yeni Işık" gazetesinin başredaktör yardımcısı Mihaıl Yançev (Muhiddin Mehmedov) tarafından hazırlanan Bulgaristan Türkçesi Sözlüğü idi. Zira bu sözlükte Bulgarca kelimeler Türkçe kelime-lerden daha fazlaydı.⁴⁹

Mülteci Türklerin gayretli çalışmalarının yanı sıra Türkiye'den sık sık ziyaretlerde bulunan sosyalist düşünürlerin Bulgaristan'daki Türklere yönelik röportajları ve eserlerinden alıntılar da yayınlanmaktaydı. Türkiye'de yaşayan bu düşünürlerin eserleri Bulgaristan'da gazetelere verilen haber ve ilanlarla Türklere, "Türkçe kitaplar istenildiği anda ayağınıza getirilebilecektir" şeklinde duyuruluyor; Türklerin yaşadığı Kırcaali, Rusçuk ve Varna'da kitapların temin edileceği adresler belirtiliyordu. Okuma evlerine, okul kütüphanelerine ya da kendi kitaplığına almak isteyenler için kitapların listesi de verilmekteydi. Listelerde yer alan kitaplar arasında Sabahattin Ali'nin "İçimizdeki Şeytan", "Hikâyeler". Fahri Erdiç'in "İşte Böyle...", "Asi", "Sahne Materyalleri", "Ölümsüz Kahramanlar". Reşad Nuri'nin "Çalığışu". Hüseyin Rahmi'nin "İştilmedik Bir Vaka". Zekeriya Sertel'in "Bulgaristan'da Gördüklerimiz", "Bulgar Hikâyeleri", "Bulgar ve Türklerin Faşizme Karşı Savaşlarından

⁴⁶ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 487.

⁴⁷ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 398.

⁴⁸ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 205.

⁴⁹ İsmail Cambazov, *Bulgaristan Türk Basım Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, İstanbul 2011, s. 204.

Sayfalar”. Sabiha Sertel’in “Dirilen Saadet”, “Türk Hikâyeleri”, “Türk Masalları”, “Tahir ile Zühre”. “Tevfik Fikret”. Ziya Yamaç’ın “Mehmet” isimli eserleri dikkat çekmektedir.⁵⁰ Bu tür haberler aralıklı olarak yayımlanıyordu. Yine Türk aydınlarından Mahmut Makal’ın Türkiye’de yayınlanan “Forum” mecmuasından alınan bir yazısında sosyalizm ile yönetilmeyen bir ülkenin içler acısı durumu aktarılmıştır.⁵¹

Bu arada kimi basın yayın organlarında Türkiye’de sosyalist düşüncelere yönelik baskılar devamlı dile getirilerek Bulgaristan Türklerinin buldukları ortama şükretmeleri de istenmektedir. Buna ek olarak Türkiye’deki sosyalist yazarların Türkiye ile ilgili olumsuz yazıları da abartılarak verilmeye devam edilmektedir. Aziz Nesin’in mahkemeye verilmesi de bunlardan biridir. Aziz Nesin Bulgaristan Türkleri tarafından yakından tanınmakta, kitap ve yazıları ilgiyle izlenmektedir.⁵² Fakir Baykurt’un kitapları Türkiye’de çıkar çıkmaz sığağı sığağına Bulgaristan’da da basılıyordu. Komünist yöneticiler “alın işte kendi ağızlarından kapitalist ülkelerin yaşamını okuyun da görün” diyorlardı. 1961 yılında “Yılanların Öcü”, 1963’te “Onuncu Köy”, 1964’te “İrazcanın Dirliği”, 1965’te “Efkâr Tepesi” Bulgaristan’da hemen yayınlandı,⁵³ ama komünist şefler bu kitaplardaki yazıları Türklerin kendi düşündükleri gibi algılamadıklarını fark ettiler. Zira bu kitaplar sayesinde Bulgaristan Türkleri, Türkiye ve Türkçeye daha fazla bağlanıyorlardı. Bu yüzden Fakir Baykurt’un eserleri engellenerek ona mesaj verilmek istenmiş ve bir daha Bulgaristan’da dolaşımına izin verilmemişti.⁵⁴ Mülteci komünist Osman Rauf Alper ikinci defa girdiği Sofya Radyosu’nda redaktör olarak çalışmaya başladığında Türkçe yayın ve broşürlerin kısıtlanmasına karşı çıkmıştı. Ayrıca Alper, Türkçenin bilinçli olarak bozulmasına da sürekli karşı durmuştu. Türkçenin liselerden kaldırılmasını ve Türk okullarının kapatılmasına yönelik eleştirileri, Bulgarlar tarafından “milliyetçi” olarak suçlanmasına yol açmıştı.⁵⁵

Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt vb gibi yazarların kitaplarının Bulgaristan’da yayınlanması, mülteci komünistlerin gazete, dergi ve radyo yayınları yapması, Bulgaristan Türklerini Türkiye Türkçesine aşına hale getiriyor ve Türkiye ile ilişkilerini sürdürmelerine neden oluyordu. Bu duruma, zaman zaman dünyanın değişik ülkelerinden yazarların Bulgaristan’da bir araya geldiği etkinlikler de vesile olmaktadır. Bu etkinliklerden birine Türkiye’den katılan Aziz Nesin ve Yaşar Kemal’in konuşmaları

⁵⁰ “Dikkat, Dikkat, Dikkat!”, *Yeni Işık Gazetesi*, 29 Ağustos 1957, s. 4.

⁵¹ Mahmut Makal, “Türkiye köy muallimlerinin durumu, Bakmayanlar”, *Yeni Işık Gazetesi*, 10 Yuni 1961, s. 3.

⁵² D. Şişmanov, “Aziz nesin’i niçin mahkemeye verdiler?”, *Yeni Işık Gazetesi*, 26 Semptember 1961, s. 4.

⁵³ Tata, *a.g.e.*, s. 129.

⁵⁴ Tata, *a.g.e.*, s. 132.

⁵⁵ Alper, *Mülteci Komünist*, s. 416.

bir kitapta toplanmıştı. Alfabeyle göre sıralanan yazarların ilk sırasında Aziz Nesin, son sırasında ise Kril alfabesinin son harfi я (Ya) olması dolayısıyla Yaşar Kemal'in adının bulunması Bulgaristan Türklerinin "Etkinlik bizle başlayıp bizle bitti" demesine ve bu Türkiyeli yazarlardan gururlanmalarına yol açmıştır.⁵⁶

Ancak Türkiyeli yazarların Bulgaristan Türkleri tarafından istisnasız şekilde kabul gördüğü de söylenemez. Nitekim Bulgaristan'ın Osmanlı'dan bağımsızlık elde etmesinin 100. Yılı sebebiyle Demirtaş Ceyhun'un "100 Yaşında Delikanlı Bulgaristan" adlı kitabı Bulgaristan Türkleri tarafından yadınmıştır.⁵⁷

Bulgaristan Milli Radyosu'nun Türkçe yayınlarında 35 yıl çalışan Osman Aziz'e göre, Türkçe adına yıllarca bilinçli yanlışlar yapılmıştı. Ona göre komünizm döneminde Türkçe yayınlar göstermelik olarak yapılıyor, adeta "Türkçe yayın varmış" mesajı verilmek isteniyordu. O kadar ki Türk dili çocuklara yanlış öğretilerek gelecek kuşaklara bozuk bir Türkçe bırakılmak istenmişti. Amaç; Türkçenin sonunu hazırlama politikasıydı.⁵⁸

Gazete ve dergilerdeki yazı ve röportajların yanı sıra romanların ve ders kitaplarının da sayfalarında Türk komünistlerinin etkisi görülmüştür. Nazım Hikmet başlıklı bir ders kitabındaki yazıda Nazım'ın kısa

hayatı anlatılmış, Türk halkına hürriyetten bahsettiği için Türkiye'de ağır hapis cezası verildiği belirtilmiştir.⁵⁹ Mülteci komünistler aşağıda bir kısmını verdiğimiz birçok esere yazar, çevirmen, redaktör olarak emek vermiştir.

Tuğrul Deliorman, Sabri Demirov, *Türk Dili Grameri II*, Sofya: Narodna Prosveta 1953. Bu eser 1956 yılında tekrar basıldı.

⁵⁶ Tata, a.g.e., s. 125.

⁵⁷ Tata, a.g.e., s. 127.

⁵⁸ sman Aziz, "Sofya Radyosu Türkçe Yayınlarından 'Dil İncileri'", *Kaynak, Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi*, S: 22, Mayıs-Haziran 2004, s. 26, 27.

⁵⁹ M. Puhovka, O. Sungur ve diğerleri, *Yaşlılara Alfabe ve İlk Okuma Kitabı*, Sofya 1950, s. 95.

- Tuğrul Deliorman, Sabiha Sertel, Galab Gilibof, *Dilbilgisi VI*, Sofya: Narodna Prosveta 1951.
- Bozidar Bozиков, Tuğrul Deliorman, *Tarih X Sınıf*, Sofya: Narodna Prosveta 1958.
- Tuğrul Deliorman, Selim Sertel, *Türk Dili II*, Sofya: Narodna Prosveta 1952.
- Galab Galabov, Tuğrul Deliorman, *Dil Bilgisi*, Sofya: Narodna Prosveta 1953.
- Galab Galabov, Tuğrul Deliorman, *Türk Dilinin Grameri VI*, Sofya: Narodna Prosveta 1954.
- Fahri Erdiñç, Galab Galabov, *Dilbilgisi VIII*, Sofya: Narodna Prosveta 1952.
- Fahri Erdiñç, Ahmet Jakupov, *Türk Dili Grameri IV*, Sofya: Narodna Prosveta 1955.
- Fahri Erdiñç, Galab Galabov, *Dilbilgisi IX*, Sofya: Narodna Prosveta 1952.
- Fahri Erdiñç, Ahmet Jakupov, *Türk Grameri IV. Sınıf*, Sofya: Narodna Prosveta 1958.
- Fahri Erdiñç, Galab Galabov, Recep Zija, *Türk Dilinin Grameri VII. Sınıf*, Sofya: Narodna Prosveta 1954.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, *Türk Dili III. Sınıf*, Sofya: Narodna Prosveta 1952.
- Fahri Erdiñç, Galab Galabov, Ziya Yamaç, *Dilbilgisi VII*, Sofia: Narodna Prosveta 1951.
- Nida Gamzov, Nabi İbrahimov, Zija Yamaç, *Alfabe*, Sofia: Narodna Prosveta 1956.
- N. Dimizov. Z. Yamaç, *Alfabe ve Okuma Kitabı*, Sofia 1955.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, *Alfabe ve Okuma Kitabı I. Sınıf*, Sofia: Narodna Prosveta 1952.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, Nabi İbrahimov, *Okuma Kitabı I. Sınıf*, Sofia: Narodna Prosveta 1958.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, Galab Galabov, *Türk Dili V. Sınıf*, Sofia: Narodna Prosveta 1954.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, Galab Galabov, *Dil Bilgisi V. Sınıf*, Sofia: Narodna Prosveta 1953.
- Nida Gamzov, Zija Yamaç, Said Ceraev, *Türk Dili Grameri III. Sınıf*, Sofia: Narodna Prosveta 1961.
- Bulgaristan Komünist Partisi tarafından Bulgaristan'da basılan Türkiye'deki bazı yazarlar ve eserlerinin bir kısmı da şöyle sıralanmaktadır.
- Aziz Nesin, *Zübük*, Sofya: Narodna Prosveta, 1963.
- Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, Sofya: Bulgaristan Komünist Partisi Yayınevi, 1953.
- Orhan Veli, *Şiirler*, Sofya: Narodna Prosveta, 1968.
- Nazım Hikmet, *Moskova Senfonisi*, Sofya: Halk Gençliği Yayınevi, 1952.
- Mahmut Makal, *Hayal ve Gerçek*, Sofya: Narodna Prosveta, 1965.

Fakir Baykurt, *Amerikan Sargısı*, Sofya: Narodna Prosveta, 1967

Orhan Kemal, *Gurbet Kuşları*, Sofya: Narodna Prosveta, 1966.

Yaşar Kemal, *İnce Memed*, Sofya Narodna Prosveta Devlet Neşriyatevi, 1958.

Sonuç

1944 yılının sonlarında işbaşına gelen komünist rejimin Bulgaristan Türklerine karşı ilk yıllardaki olumlu politikası Türklerin eğitim seviyesini yükseltmiş ve buna bağlı olarak siyasi ve kültürel talepler için Türkler seslerini daha yüksek çıkarmaya başlamıştır. Ancak ilerleyen yıllarda rejim, Türklere verdiği tavizlerle onları eritmek niyetinde olduğunu fakat uygulanan politikanın istenildiği şekilde gitmediğini fark etmiştir. 1949 yılından itibaren Bulgaristan'a iltica eden Türkiyeli komünistler BKP tarafından bazı Bulgaristanlı Türk aydınlarla birlikte Bulgaristan Türklerini eritmek için aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bu alanda yapılan faaliyetlerde Türkiye'de yaşayan sosyalist düşünceye yakın aydınların eserleri de propaganda amaçlı kullanılmıştır. Türkiye'deki bu aydınların eserlerinin Bulgaristan'da basılması ideolojik anlamda Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye bakışına olumsuz bir katkı gibi düşünülse de Türkiye adına, Türkiye Türkçesi adına yapılan diğer faaliyetlerle birlikte Bulgaristan Türklerinin Türkiye ile irtibatlarını hep canlı tutmuştur. Türkiye'yi hep arkalarında hissettirmiş, büyük bir sevinç, istek ve destekle karşılık bulmuştur. Zaten bu düşünce komünizm yönetimindeki soydaşların ümitli bekleyişlerinin de bir başka tezahürüdür. Türkiyeli komünistler özellikle BKP'nin Türklere yönelik yayınlarda görevlendirilerek Türkiye Türkçesi ile Bulgaristan Türklerini etkilemeyi amaçlamıştır. Yayınlarda Türkiye'yi eleştiren makale, roman, hikâye ve haberlerle Türkiye'deki insanların çok zor şartlarda yaşam mücadelesi verdikleri anlatılmıştır. Türkiyeli komünistler, Bulgaristan Türklerine yönelik olarak hazırlanan ders kitaplarında da aktif olarak görev alarak bu alandaki faaliyetlerde de etkileri olmuştur. Buna karşın Bulgaristan'da faaliyet içinde buldukları sırada Türklerin yaşadığı bölgelere gidememiş ve Bulgaristan Türkleri ile sınırlı ilişkiler içinde bulunabilmişlerdir. BKP'nin gerçek niyetinin halklara eşitlik ve özgürlük değil azınlıkları eritmek olduğunu geç de olsa fark eden Türkiyeli komünistler zaman zaman tepki vererek BKP yetkililerine karşı gelmişlerdir. 1984 yılının sonunda Bulgaristan'da Türk ve Türkçe adına ne varsa birkaç ay içinde yok edilerek ülkede hiç Türk yoktur açıklaması yapılmıştır. Türkiyeli komünistlerin bir kısmı BKP politikasını desteklerken bir kısmı da şiddetli eleştirilerde bulunmuş ve Bulgaristan'ı terk etmiştir. Sistemli bir eritme politikası yürütmekte olan Bulgar rejimi yakın dönemin en sert uygulamasını 1989 baharında yüzbinlerce Türk'ü göçe zorlayarak uygulamaya koymuştur. Doğu Bloku'nun dağılmasıyla (1989) yeni bir dönemin başladığı Bulgaristan'da Türkler ve diğer azınlıklar haklarını sorgulamaya başlamıştır. Türkçe ve

Türklerin eğitimi ile ilgili problemlerin hala devam ettiği ülkede Türkiyeli komünistler iyi bir izlenim bırakmıştır. Günümüz Bulgaristan Türkleri, Türkiyeli komünistleri muhabbetle anmaktadır. Hatta günümüzde bile sosyalist görüşteki Türkiyeli yazarların Türkçe yayınlanmış eserlerinin Bulgarca'ya çevrilerek baskılarının yapıldığı da görülmektedir.

KAYNAKLAR

1-Gazete ve Dergiler

Bulgaria Zaman Gazetesi

Halk Gençliği Gazetesi

Kaynak, Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi

Yeni Hayat Dergisi

Yeni Işık Gazetesi

Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi

2-Kitap ve Makaleler

ALPER, Osman Rauf, *Mülteci Komünist*, İstanbul 1999.

ANADOL, Kemal, *Karşıyaka Memleket*, İstanbul 1998.

ASLAN, Yavuz, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara 1997.

BUTTANRI, Müzeyyen, "Bulgaristan Türk Edebiyatı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 6, S: 2, Aralık 2005, s. 27-45.

CAMBAZOV, İsmail, *Bulgaristan Türk Basını Tarihinde Yeni Işık-Nova Svetlina Gazetesi*, İstanbul 2011.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C: 1, İstanbul 1971.

ERDİNÇ, Fahri, *Kardeş Evi*, İstanbul 2007.

EREN, Hasan, "Bulgarlar ve Türk Dili", *Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara 1992, s. 1-14.

MURRAY, John, *A Handbook for Travellers in Turkey: Describing Constantinople, European Turkey, Asia Minor, Armenia, and Mesopotamia, With New Travelling Maps, And Plans*, third edition, London 1854.

PUHOVKA, M.-SUNGUR, O. ve diğerleri, *Yaşlılara Alfabe ve İlk Okuma Kitabı*, Sofya 1950.

ŞEREFİLİ, Ahmet Şerif, *Türk Doğduk Türk Öldük*, Ankara 1990.

ŞİMŞİR, Bilal N., “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, *Bulgaristan’da Türk Varlığı*, Ankara 1992, s. 47-66.

TATA, Sabri, *Türk Komünistlerinin Bulgaristan Macerası*, İstanbul 1993.

TATARLI, İbrahim, *İnsan, Ulus ve Azınlıklar Hakları*, Sofya 2009.

----- *Bulgaristan’da Türk Halk Kültürü ve Edebiyatının Bazı Ana Sorunları*, *Türk Varlığı, Etütler Kitap I*, Sofya 2003.

TEKİN, Talat, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987.

YALIMOV, İbrahim, “20’li ve 30’lu Yıllarda Bulgaristan Türkleri Arasında Reform Hareketi”, HAFIZ, Nimetullah (Haz.), *I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri 28-30 Eylül 2001*, Prizren 2006, s. 111-118.